

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 8 (Ağustos/August 2022), s. 879-887.

Geliş Tarihi-Received: 12.07.2022

Kabul Tarihi-Accepted: 01.08.2022

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1143302

Ulusaldan Yerel Belleğe Yunus Emre'yi Anma Günleri Üzerine Bir İnceleme*

A Review of Memorial Days for Yunus Emre from National to Local Memory

Hilal ERDOĞAN AKSU**

Öz

Yunus Emre, yazılı ve sözel kültürde ürettiği eserleri ve dünya görüşüyle yaşadığı 13. yüzyıldan günümüze ulaşabilmiş ender şahsiyetlerdendir. Gerek eserleri gerekse hakkında anlatılan menkıbeleriyle Türk kültüründe Yunus Emre belleğinden söz edilebilir. Mezar yerlerinin bulunduğu illerde ise, ulusaldan yerele dönüşen bir belleğin varlığından bahsetmek mümkündür. Çalışma, Yunus Emre gibi zirve bir şahsiyetin yazılı ve sözlü kültürün yanı sıra toplumsal uygulamalarla da kültürel bellek aktarımının yapılabildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmada Yunus Emre'ye ait mezar yerlerindeki anma günü etkinliklerinin Yunus Emre kültürel belleğinin yaşatılmasındaki rolü incelenmiştir. Anma günü etkinliklerine zaman, hikâye, mekân, yemek, ekonomi ve inanç unsurları açısından yapılan bu değerlendirmeye Yunus Emre'ye ait kültürel belleğin yaşatılmasındaki dinamiklerden birinin çeşitli yönleriyle ortaya konulması amaçlanmıştır. Türkiye'nin pek çok yerinde mezarı bulunan Yunus Emre'nin; Eskişehir, Karaman ve Manisa illerindeki anma günleri, devamlı yapılmaları dikkate alınarak bu üç ille sınırlandırılmıştır. Bu değerlendirmenin sonucunda anma günü etkinliklerinde yer alan çeşitli uygulamaların Yunus Emre kültürel belleğinin yaşatılması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli işlevlerinin olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, yerel bellek, kültür aktarımı, ritüel, anma günü.

Abstract

Yunus Emre is one of the rare figures who have survived from the thirteenth century to the present day with his works produced in written and verbal culture as well as world view and philosophy in his works. Yunus Emre's memory can be mentioned in Turkish culture with both his works and legends told about him. In the provinces where his burial sites are located, it is possible to talk about the existence of a memory that transforms from national to local. This study is significant in showing that an extremely important personality such as Yunus Emre can transfer cultural memory through social practices as well as written and verbal culture. In this article, the role of the memorial day activities in the tombs of Yunus Emre in sustaining the cultural memory of Yunus Emre was examined. With this evaluation made in terms of time, story, space, food, economy, and belief elements for the memorial day activities, it is aimed to reveal one of the dynamics in sustaining the cultural memory of Yunus Emre in various aspects. The memorial days of Yunus Emre, who has graves in many parts of Turkey, taking place in

* Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalında yürütülen "Çok Mekânlılık Bağlamında Yunus Emre Mezarları" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Sakarya/Türkiye, e-posta: herdogan@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0496-6825.

Eskişehir, Karaman, and Manisa provinces, were evaluated within the scope of the article, taking into account their continuous construction. As a result of this evaluation, it has been revealed that various practices included in the memorial day activities have important functions in keeping the Yunus Emre cultural memory alive and transferring it from generation to generation.

Keywords: Yunus Emre, local memory, cultural transfer, ritual, memorial day.

Giriş

Yunus Emre (d.1240/41-ö.1320/21); Türk kültürünün tasavvuf, edebiyat, felsefe, tarih gibi pek çok ilim dalını ilgilendiren ender şahsiyetlerinden biridir. Yaşadığı düşünülen 13. yüzyıldan günümüze değin hakkındaki menkıbeler, yazdığı eserler, eserlerindeki dünya görüşü ve felsefesiyle sesini duyurabilmiş bir isimdir. Tasavvuf anlayışı ve dünya görüşünü her devrin kendine uygun şekilde güncelleyebilmesi, şiirlerinin her devirde yeniden üretilmesi “Her dem yeniden doğarız/Bizden kim usanası” mısralarını doğrulayacak şekilde Yunus Emre'yi çağlar ötesine taşıyabilmiştir. Yunus Emre isminin gerek şiirleriyle gerek menkıbeleriyle yüzyıllardır var olması esasında Yunus Emre'ye ait bir kültürel belleğin varlığına işaret eder. Bu kültürel bellek çeşitli yollarla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Menkıbeleri ve şiirlerinin yanı sıra birden çok yerde bulunan mezar yeri ve burada oluşan anlatı ve ritüeller de Yunus Emre kültürel belleğinin devamını mümkün kılmaktadır.

Türkiye’de Yunus Emre’ye ait olduğuna inanılan mezar yeri sayısı 13 olup iller şöyledir: Afyon (Sandıklı), Aksaray (Ortaköy ilçesinde Ziyarettepe ve Tapdık Köyü), Bursa (Yıldırım), Eskişehir (Mihalıççık), Erzurum (Palandöken), Isparta (Keçiborlu, Gönen ve Güneykent), Karaman (Merkez), Konya (Doğanhisar), Manisa (Kula) ve Ordu (Ünye) (Erdoğan Aksu, 2021b, s. 47). Yunus Emre’nin sadece Türkiye sınırları içinde dahi halkın “mezar” olarak kabul ettiği bunca mekânının olması ve halkın mezar yerleri üzerinden bir sahiplenme yarışına girmesi, Yunus Emre’nin ne kadar güçlü bir inanç konusu olduğunu göstermektedir. Şüphesiz söz konusu mekânlar kendilerine bir bağlam oluşturabildikleri müddetçe varlıklarını devam ettirebilmektedirler. Örneğin yazılı literatürde yer almasına rağmen bugün varlığını devam ettirmeyen pek çok Yunus Emre mezarı vardır.¹ Çok mekânlılığın oluşmasına zemin hazırlayan etkenlerin yanı sıra söz konusu mekânların kuşaktan kuşağa aktarılabilmesi dolayısıyla varlığını sürdürebilmesi noktasında anma günü etkinliklerinin önemli bir payı vardır.

Yunus Emre çok mekânlılığın vermiş olduğu bir özellikle her yıl Türkiye’nin farklı illerinde adına anma günü etkinlikleri düzenlenen nadir bir şahsiyettir. Bu çalışma, Yunus Emre gibi zirve bir şahsiyetin yazılı ve sözlü kültürün yanı sıra toplumsal uygulamalarla da kültürel aktarımının yapılabildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu yazıda Yunus Emre’ye ait mezar yerlerindeki anma günü etkinliklerinin Yunus Emre kültürel belleğinin yaşatılmasındaki rolü incelenmiştir. Anma günü etkinliklerine zaman, hikâye, mekân, yemek, ekonomi ve inanç unsurları açısından yapılan bu değerlendirme ile Yunus Emre’ye ait kültürel belleğin yaşatılmasındaki dinamiklerden birinin çeşitli yönleriyle ortaya konulması amaçlanmıştır.

Diğer illerdeki anma günü etkinliklerine göre geleneksel ve sürdürülebilir olma özellikleri nedeniyle bu çalışma, Eskişehir, Karaman ve Manisa illerinde gerçekleştirilen anma günü etkinlikleriyle sınırlandırılmıştır. Söz konusu illerde yapılan anma günü etkinliklerine ilişkin veriler, 2018 yılında yapılan alan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmanın yapıldığı tarihler, anma günü etkinliklerinde yerinde gözlem yapmak amacıyla önceden belirlenmiştir. Buna göre 3-6 Mayıs 2018’de Eskişehir, 9-13 Mayıs 2018’de

¹ Afyon (İhsaniye), Balıkesir, Bolu, Isparta (Uluborlu ve Eğirdir), İzmir ve Sivas bu illerdendir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erdoğan Aksu, 2021a).

Karaman ve 10-15 Haziran 2018 tarihinde de Manisa'da alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırmada katılımlı gözlem ve yarı yapılandırılmış mülakat teknikleri kullanılmıştır.

Eskişehir'in Mihaliçcik ilçesi Yunus Emre mahallesinde bulunan Yunus Emre mezarında, 6 Mayıs 1946'dan bu yana her yıl 6 Mayıs'ta Yunus Emre Anma Günü Etkinlikleri düzenlenmektedir. Sabah başlayan etkinlik, protokol konuşmaları devamında öğlen namazının külliye'deki camide kılınması ve Yunus Emre'nin ruhuna mevlit okunmasıyla devam etmektedir. Bu esnada çevre illerden gelenler Yunus'a ait mezarları sırasıyla ziyaret edip, dua ederler. Külliye'nin etrafında bulunan mesirede kimi ziyaretçiler ise piknik yapmaktadır. Külliye'nin dışında esnaflar tezgâh açmakta, ziyaretçiler alışveriş yapmaktadır. Etkinlikte "Yunus Aşı" denilen anma gününe özel bir yemek de pişirilip dağıtılmaktadır.

Karaman'daki Yunus Emre Anma Günü, 9-13 Mayıs tarihleri arasında düzenlenen Türk Dili Bayramı'nın son günü kutlanmaktadır. Yunus Emre türbesi ve camisi önünde protokol konuşmaları yapıldıktan sonra mevlit okunur ve mehter takımının gösterisi gerçekleştirilir. Cami önündeki alana sofralar kurulup Yunus Emre adına yemek verilir, bu yemeğe de "Yunus Emre Hoşgörü Sofrası" ismi verilmektedir. O gün etkinliğe gelenler Yunus Emre'nin türbesini ziyaret edip dua ederler.

Manisa'da ise anma günü, her yılın Kadir Gecesi'ne denk gelen günde, türbede iftar yemeği verilmesi şeklinde gerçekleşir. Ramazan ayının son günlerinde türbeye gelen ziyaretçiler artmakta, Kadir Gecesi ise ziyaretçilerin en yoğun olarak görüldüğü zamanı oluşturmaktadır. Manisa'daki bu anma gününün yanı sıra, Arefe Günleri Emre köyü sakinleri geleneği daha yerel bir şekliyle sürdürmektedirler. Köy halkı ikindi namazını köydeki tarihî Carullah Bin Süleyman Camisi'nde toplu olarak kıldıktan sonra yine toplu bir şekilde Tapduk ve Yunus Emre Türbesi'ne yürürler. Orada Tapduk ve Yunus Emre adına Yasin-i Şerif okunduktan sonra ruhlarına bağışlanır. Herkes önce türbeyi, daha sonra kendi yakınlarının mezarlarını ziyaret eder.

Üç ildeki anma günleri genel hatlarıyla bu şekildedir. Ayrıntılı bir inceleme için öncelikle bu anma günlerinin kendilerine özgü zamanlamaları üzerinde durmak yerinde olacaktır. Eskişehir'deki anma gününün 6 Mayıs 1946'da Yunus Emre'nin mezar yerinin ilk değişiminden bu yana her yıl 6 Mayıs gününde yapıldığı yöre halkı tarafından belirtilmektedir. Mezarın yakınından geçen Ankara-Eskişehir tren hattı nedeniyle yerinin değiştirilmesi ve kendisine bir anıt mezar yapılması dönemin yetkililerince kararlaştırılmıştır. Bu nedenle dönemin valisi Daniş Yurdakul'un önderliğinde anıt ve çevre düzenlemesi için proje hazırlanmıştır. 1946'da mezar açılmış ve geçici yerine nakledilmiştir. Anıt mezarın tamamlanması üzerine de 1970'te bugünkü yerine nakli gerçekleşmiştir. İki kez mezar yeri değiştirilen Yunus Emre'nin önceki iki mezar yeri de muhafaza ve ziyaret edilmeye devam edilmiştir.² 1946'daki ilk yer değişiminde mahşeri bir kalabalık olduğu, yer değişiminin kimseye duyurulmaması ve basında yer almamasına rağmen pek çok insanın oraya akın ettiği bu olayın bir törene dönüştüğü, yöre halkının dışarıdan gelen ziyaretçileri ağırlamak için yemekler pişirip dağıttığı bilinmektedir (Kunter, 1966). Yöre halkı bu olayı şöyle anlatmaktadır: "Hani 6 Mayıs tarihi var ya, hikâyede de hep anlatırlar ilk definin sağlanacağı 6 Mayıs'ta hiç kimseye haber verilmemesine rağmen 30 bin kişi Yunus Emre'ye gelir. İlk o tarihten itibaren Yunus Aşı başlar, hikâyesi öyledir." (Engin Eren).

1946'daki bu hadise hem Yunus Aşı'nın hem de Eskişehir'de Yunus Emre Anma Günü'nün başlangıcını oluşturmaktadır. Aynı zamanda Hıdırellez günü olan 6 Mayıs,

² Eskişehir'de Yunus Emre'nin mezar yerinin değiştirilmesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. (Kunter, 1966).

Eskişehir'de hem baharın gelişinin kutlandığı hem de Yunus Emre'nin anıldığı gündür. Mevsimsel bir tören olan Hıdırellez'in 6 Mayıs'ta kutsal bir mekân olan Yunus Emre türbesi etrafında kutlanması ve 1946'daki mezar yeri değişiminin aynı tarihe denk gelmesi, Eskişehir'deki anma günü etkinliklerini gelenek ve tarihî bir olay ekseninde birleştirmiştir.

Karaman'da Yunus Emre adına özel bir anma günü olmamakla birlikte, Türk Dil Bayramı'na eklenmiş bir etkinlik söz konusudur. 1277'de Karamanoğlu Mehmet Bey'in, Türkçe'yi resmi dil ilan etmesi, Karaman'da 1961 yılından beri kutlanmaktadır. Türk Dil Bayramı adıyla gerçekleşen etkinlik, 1961'de başlamasına rağmen etkinliğin başlangıcı olarak Türkçe'nin resmi dil olarak ilan edildiği 1277 yılı esas alınmaktadır. Bugün, Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Etkinlikleri adıyla kutlanan etkinliğe Yunus Emre'yi anma etkinliğinin ne zaman eklendiği ne zamandan beri iki etkinliğin birlikte gerçekleştirildiği bilinmemektedir. 1961'den bu yana, haziran veya mayıs aylarında kutlanan Bayram'ın son yıllarda 9-13 Mayıs tarihlerinde kutlandığı ve Bayram'ın son günü olan 13 Mayıs'ta Yunus Emre'yi Anma Etkinlikleri'nin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Yapılan görüşmelerde, Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'nin birbirini tamamladığı, bu nedenle de birlikte kutlandığı belirtilmiştir (Ali Ünlüer).

Manisa'daki anma günü, her yılın Kadir Gecesi'ne denk gelen günü Tapduk Emre Türbesi önünde verilen iftar yemeğiyle kutlanmaktadır. Manisa'daki bu uygulamanın ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte görüşmede "Burada köylüler ve muhtar tarafından başlatılmış 13-15 yıl önce tam tarihini hatırlayamıyorum. Daha sonra katılımcılar arttıkça belediye devreye girmiş. Tahminen 7-8 yıldır belediye üstleniyor bu işi. Burada iftar veriliyor, etkinlikler oluyor, sahura kadar program yapılıyor." (Hüseyin Aydoğan) bilgileri edinilmiştir. Çalışmanın yapıldığı 2018 yılında Tapduk Emre türbesinde gerçekleştirilen çevre düzenlemeleri nedeniyle iftar yemeği Kula ilçesinde verilmiştir. Yunus Emre'yi anma gününün niçin Kadir Gecesi'nde yapıldığıyla ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte Ramazan ayı boyunca ve Kadir Gecesi'nde artan ziyaretlerin böyle bir toplu iftar yemeğiyle Tapduk ve Yunus Emre'yi anma gününe dönüşmesinde etkili olduğu söylenebilir. Emre köyü sakinlerinin Arefe günleri ikindi namazından sonra önce Tapduk ve Yunus Emre türbelerini ziyaretten sonra kendi aile mezarları ziyaret etme şeklinde gerçekleştirdikleri gelenek ise atalar kültürü kaynaklı olmalıdır.

Hatırlama konusunda ritüellerin önemli bir etken olduğunu belirten Assmann'a göre "Ritüeller, grubun kimliğini koruyucu bilginin sürekliliğini garanti ettiği süreç, kültürün yeni kuşaklara aktarılması süreci, tekrarlama biçiminde yaşanır. Ritüelin yapısı, belli bir düzenin mümkün olduğu kadar değişmeden yeniden üretimini gerektirir." (Assmann, 2015, s. 99). Yunus Emre anma günlerinin incelendiği üç il örneğinde anma etkinliklerinin yılın belli bir zamanında ve süreklilik içeren bir döngü hâlinde devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu açıdan tekrarın bir başka ifadeyle sürdürülebilirliğin önemli bir rolü olduğu hatırlama eyleminin, Eskişehir, Karaman ve Manisa illerinde başarılı bir şekilde gerçekleştirildiği söylenebilir.

Anma günlerinin yapıldığı mekânlar, Yunus Emre'ye ait mezar yeri ve çevresidir. Eski Türk inançlarından atalar kültürünün bir kalıntısı olarak devam eden türbe ziyaretleri çeşitli inançları ve ritüelleri beraberinde barındırmaktadır. Yunus Emre türbeleri günlük hayatta ziyaret fenomeni çerçevesinde çeşitli pratiklerin sürdürüldüğü kutsal mekânlardır. Mekânın, hatırlamanın yapı taşı olması³ sayesinde anma günlerinin de kutsal ve özel mekânını kaçınılmaz olarak türbe mekânı oluşturmaktadır. Eskişehir'deki kutlamaların Hıdırellez ile aynı zamana denk gelmesi, türbeyi hem anma günü hem de Hıdırellez için özel bir mekâna dönüştürmüştür. Hıdırellez için oluşturulan özel mekânlara Hıdırlık veya

³ "Hatırlamanın yapı taşı olarak mekân" ifadesi Serpil Özaloğlu'na aittir. Bkz. (2017)

Hıdır Tepesi isimleri verilmektedir. Bu yerler genellikle ağaçlık, yeşillik, etrafında akarsu, göl bulunan, yakınında yatır veya bir türbenin bulunduğu mekânlardır. Selcan Gürçayır Teke, Hıdırellez’de mekânın kutlama için önemini mekâna atfedilen kutsallıkla ilgili olduğunu belirtir. Buna göre mekânın kutsallığına dair inanış ve söylenceler kutlama mekânını önemli kılar (2016, s. 46). Yunus Emre’nin mezarının bulunduğu yerin de çeşitli inanç ve anlatılarla kutsal bir mekân özelliği taşıması yöre halkı için Hıdırellez kutlamalarının mekânını oluşturmasında etkili olmuştur. Erdoğan Aksu’ya göre “Kültürün korunması, yaşatılması ve aktarılmasında gerekli olan hatırlama eylemi, “anlatı, mekân ve ritüel” etrafında gerçekleşmektedir.” (2021b, s. 34). Anma günlerinin mekânını oluşturan türbeler, bu yönleriyle birer hafıza mekânı (Nora, 2006) özelliği sergilemektedir. Keskin (2017, s. 156), hafıza mekânları sayesinde bireyin kendisini içinde yaşadığı topluluğun ya da ulusun bir parçası olarak hissettiğinden bahsetmektedir. Kutsal yer olma vasıflarının yanında anma günleri için de özel bir mekân haline gelen Yunus Emre türbeleri, anma günlerinin birleştirici ve bütünleştirici etkisiyle birlikte bireyleri, Yunus Emre belleğinin bir üyesi hatta birer taşıyıcısı yapmaktadır.

Anma günlerinin değişmeyen ritüellerini, türbelerde yapılan protokol konuşmaları, Yunus Emre’nin ruhuna okutulan mevlit, türbe ziyaretleri ve tören yemekleri oluşturur. Bunlardan yemek; bireyleri aynı sofraya etrafında bir araya getirip belli bir topluluğa ait olma bilincini vurgulaması açısından önemlidir. Anma günü etkinlikleri kapsamında incelenen üç ilde, yemek olarak pilav üstü et ve tatlı yenildiği belirlenmiştir. Karaman’da ve iftar yemeği olduğu için Manisa’da buna çeşitli çorbalar da dâhil edilmektedir. J. Goody’e göre “Yemek, insanın hayatta kalışı için temel bir unsur olmasının yanında, çoğunlukla anlamın karmaşık sistemlerini ayrıntılandıran bir kültürel alandır.” (2009, s. 375). Bu kültürel alanı oluşturan durumlardan biri de topluca yenilen özel yemeklerdir. “Hemen her ziyafet, aynı zamanda bir bellek ziyafetidir.” (2016, s. 179) diyen J. Allen, ziyafetin sadece toplu yenilen bir yemek olmaktan ziyade toplum için birer hatırlama mekanizması oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu durum, yemeğe işlevsel bir yaklaşımla bakmayı gerektirmektedir. Yemeğin kişinin topluluğun bir üyesi olarak sosyalleşmesine yardımcı olan duygu ve düşünceleri ortaya çıkardığı ve toplumsal bir işlevi olduğu Goody tarafından şöyle ifade edilmektedir: “Bu işlev, sistemin korunmasını ve sürdürülmesini sağlar ve anlamı tamamen dinsel olmaktan ziyade toplumsaldır.” (2013, s. 25). “Türk töresinde yemek ve sofraya kültürü, hemen her sosyal olayla bütünleşerek ortaya çıkmaktadır. Doğum, sünnet, evlenme, yağmalı toylar, şöenler, imece toplantıları, ölüm, adak, dilekler için büyük sofralar kurulmakla birlikte yenilip içilerek söz konusu durum ile ilgili topluca dualar edilmektedir.” (Ergun, 2016, s. 5). Görüleceği üzere özel bir günde belli bir amaç doğrultusunda toplanan grubun yediği yemek, grup kimliğini pekiştirmektedir. Anma günü etkinliklerinde yenilen toplu yemeklerle halkın Yunus Emre’ye ait yerel belleği tekrar hatırlaması sağlanmakta ve birlik beraberlik duyguları etrafında ortak bir hafızaya sahip olma bilinci pekiştirilmektedir. Mümtaz Fırat, bu yemeklere topluluk içerisinde dayanışmayı pekiştirmenin yanı sıra topluluk içinde erkin temsili olarak başvurulduğunu belirtmektedir (2014, s. 132). Alan araştırmasında anma günü yemeklerinin başlangıçta yöre halkının kendi imkânlarıyla gerçekleştirildiği, ilerleyen dönemlerde de belediyelerin, valiliklerin yemek verme görevini üstlendikleri tespit edilmiştir. Bu bilgiye dayalı olarak anma günü etkinliklerindeki yemeğin toplumu kimlik ve aidiyet ekseninde birleştirmenin yanı sıra iktidar erkinin kendini temsil işlevi gördüğü de söylenebilir.

Yemeğin yanı sıra devlet erkinin günün anlam ve önemini vurgulayan protokol konuşmaları, Yunus Emre’nin ruhuna mevlit okutulması, devlet erki ve katılımcılar tarafından gerçekleştirilen türbe ziyaretleri, anma günü etkinlikleri kapsamında düzenlenen değişmez ritüelleri oluşturur. Bu tür etkinliklerle çevrelenen anma günlerine ait ritüeller, yerele ait kültürel belleğin yeniden canlandırılarak hatırlanmasını sağlar.

Anma günü ve haftası süresince türbe mekânının dışında yapılan kongre, sempozyum, konser, sergi ve panayır gibi etkinlikler de söz konusudur. Etkinliklerin türbe mekânında kısıtlı kalmayıp ilçenin veya şehrin başka mekânlarında da daha çok turistik faaliyetlerle devam etmesi, beraberinde kültür ekonomisini getirmektedir. "Kentlerin kültür ekonomilerinin temelini, tarihî kültürel belleklerinde yer alan şahsiyetler ve değerler meydana getirmektedir." diyen Nebi Özdemir'e göre Yunus Emre kolayca ve fazla masraf gerektirmeden ilgili yöre ve ülkeler için çekicilik meydana getirmektedir (2012, s. 194).

Türkiye'nin pek çok ilinde mezarı olduğuna inanılan Yunus Emre'nin yöreden yöreye değişen bir yerel bellek oluşturduğu bilinmektedir. Yerel belleğin ulusala kabul ettirilmesi ve diğer illerle yaşanan sahiplenme yarışında şüphesiz Yunus Emre'yi kültür ekonomisi ve kültür turizminin bir parçası hâline getirebilmiş iller başarılı görülmektedir. Yerele ait kültürel bir değer turizm amaçlı kullanımı hem şehre ekonomik katkı sağlamakta hem de şehrin markalaşma sürecinde tanınırlığına yardımcı olmaktadır. Bu noktada anma günü etkinlikleri yerel yönetimlerce kültür turizmüne Yunus Emre belleğinin kazandırılması açısından önem kazanmaktadır. Eskişehir, Karaman ve Manisa illerinde yapılan anma günlerinin önceleri halkın kendi imkânları ölçüsünde yapıldığı daha sonra yerel yönetimlerin etkinlikleri devraldıkları bilinmektedir. Kültür turizminin ekonomi açısından öneminin farkında olan yerel yönetimlerin illerinde var olan Yunus Emre kültürel belleğini canlandırmak ve şehirlerinin reklamını yapmak için anma günü etkinliklerine önem verdikleri görülmektedir. Ayrıca kültür ekonomisi ve turizmi konusunda şehirlerin rekabetçi yaklaşımlarının bir sonucu olarak yerel yönetimlerin yeni Yunus Emre mezarları ve anma günleri icat etmek suretiyle kazanç elde etmeye çalıştıkları da bilinmektedir.⁴

Yerel yönetimlerin bu tür uygulamalarında *folklorizm*, *fakelore* ve *icat edilmiş geleneğe* başvurduğu söylenebilir. Fakelore, ulus inşası sürecince halkın folkloru olarak ortaya sürülen pek çok ürünün aslında sahte olduğuna ilişkin görüşleri ve tartışmaları içermektedir (Teke, 2007). Başta R. Dorson olmak üzere pek çok halk bilimcinin olumsuz baktığı *fakelore* kavramı, A. Dundes gibi birkaç halk bilimci tarafından olumlu bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Bu bakış açısına göre *fakelore* yaratıldığı toplum ve dönem içinde belli bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. "Fakelore görünürde milli ve ruhsal ihtiyacı tatmin eder: Yani özellikle bir kriz anında milli kimliğin olduğunu göstermek ve bu kimlik içerisine gurur aşılacak." (Dundes, 2007, s. 82). Fakelore'un bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkması "icat edilmiş gelenek" kavramına da hatırlatmaktadır. Eric Hobsbawm ve Terence Ranger'ın öne sürdüğü "geleneğin icadı" (2006) da Dundes'in fakelore'a yüklediği bir ihtiyaçtan doğma işlevine dayanmaktadır. Hobsbawm'a göre eski geleneklerin canlı olduğu yerlerde geleneğin ne icat ne de ihya edilmesine ihtiyaç vardır (2006, s. 10). Bu anlamda *icat edilmiş gelenek* ve *fakelore* belli bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkan geçmişte var olmayan sonradan üretilmiş gelenekleri tanımlamaktadır. *Folklorizm* ise turizmin ekonomik boyutu düşünülerek üretilen ve kültür politikalarının desteklenen üretimleri karşılamaktadır. Yeniden canlandırma faaliyetlerini de içeren folklorizm, ekonomik boyutunu turizm endüstrisi, reklamlar ve kitle iletişim araçlarından karşılamaktadır (Wolf-Knuts, 2007, s. 176-177). Görüleceği üzere *folklorizm* ile *fakelore/icat edilmiş gelenek* arasında belirgin farklar vardır. H. İbrahim Şahin (2009, s. 52) "gelenek icat etme veya gelenek uydurmanın günümüzde daha çok "fakelore" kelimesi ile karşılandığını, bu bakımdan "folklorizm" teriminin daha çok geleneksel yaratmaların ticari amaçlar doğrultusunda, turizmde ve kitle iletişim araçlarında kullanılması anlamına geldiğini belirtmektedir.

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Erdoğan Aksu, 2021a, s. 135-150).

Yunus Emre'ye ait olduğuna inanılan bir mezar yerine sahip illerin Yunus Emre'yi anması ve bunu yılın belli zamanlarında tekrarlayarak bir ritüele dönüştürmeleri, yerelde var olan belleğin yeniden canlandırılması açısından folklorizm, daha önce olmayan bir geleneği üretmeleri açısından da icat edilmiş gelenek veya fakelore olarak değerlendirilebilir. Her ilin kendine özgü türbe mimarisi, anlatıları, ritüelleri ve anma günü etkinlikleri olduğu düşünülürse yerel belleğin gerek folklorizm gerekse fakelore olarak özgünlük ortaya koymaya çalıştığı, bunun da yerelin kültür ekonomisi ve turizmüne katkı sağladığı ortadadır.

Kültür koruma yaklaşımlarında bağlamı olmayan kültürün sürdürülebilirliğinin mümkün olmadığı artık bilinen bir gerçektir. Yunus Emre anma etkinlikleri Yunus Emre kültürel belleğinin korunması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir bağlam oluşturmaktadır. Etkinliklerin sürekliliği yerelde kültür aktarımını sağlamanın yanında ulusalda da Yunus Emre kültürünün yaşatılmasına fayda sağlamaktadır. Yunus Emre kültürünün aktarımında ritüeller önemli bir yere sahiptir. Kayhan Kılıç'a göre ritüelin düzenlendiği yer, ritüel zamanı ve mekânı, tekrarlanan, kalıplaşmış eylemler içerdikleri pek çok kültürel kodla birlikte kültürel belleğin taşınmasını kolaylaştırır (2017, s. 189). Assman ise kültürel belleğin gelecek kuşaklar için canlı tutulmasının hatırlama ile bu eylemin ise "tekrarlama, yorumlama ve canlandırma" ile mümkün olduğunu belirtir (2015, s. 98). Bu pratikler de kültürel belleğin ritüel yoluyla sunumunda gözlemlenebilir. Anma günlerinin her yıl devam eden yapısıyla Yunus Emre belleği tekrarlanmakta, çeşitli etkinliklerle de yorumlanmakta ve canlandırılmaktadır. Anma günü etkinlikleri belli bir düzeni devamlı tekrarlamalarıyla kuşaklar arası kültür aktarımını gerçekleştirmektedirler. Saha çalışmasında anma günü etkinliklerini düzenli bir şekilde gerçekleştirmeyen illerde Yunus Emre kültürel belleğinin daha zayıf olduğunun gözlemlenmesi bu savı kuvvetlendirmektedir. Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?* isimli kitabında hatırlamanın törenler sayesinde gerçekleştiğini ifade eder. Ona göre, "geçmişin imgeleri ve geçmişin anımsanan bilgileri (törenselleşebilecek) uygulamalarla (performans) taşınıp sürdürülmektedir." (2014, s. 12). Görüleceği üzere kültürel belleğin yaşatılarak korunmasında törenler önemli bir yerde durmaktadır. Törenlerin tekrarlama ve canlandırma özellikleri hafızayı sürekli tazeleyerek belleğin yaşatılmasını sağlar. Yunus Emre'ye ait mekânlarda bellek aktarımının boyutlarından birinin anma günü etkinlikleri olduğu görülmektedir. Anma günlerinin de her yıl devam eden bir döngüde sürdürülebilir olmasının Yunus Emre belleğinin yaşatılmasında önemli bir işlevi olduğu ortadadır.

Sonuç olarak, 2021 yılında UNESCO tarafından "Vefatının 700. Yıl Dönümü", Cumhurbaşkanlığı tarafından da "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" ilan edilen Yunus Emre'ye ait belleğin kuşaktan kuşağa aktarımında anma günü etkinliklerinin özel bir yeri olduğu görülmektedir. Türkiye'nin pek çok yerinde mezarı olduğu bilinen Yunus Emre'nin, yerel bellek oluşturduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bu belleğe ev sahipliği yapan illerden Eskişehir, Karaman ve Manisa'da her yıl düzenli bir şekilde gerçekleştirilen anma günü etkinlikleri, Yunus Emre kültürünün yaşatılması ve kültürel aktarımının sağlanmasında önemli bir yerde durmaktadır. Anma günlerinde Yunus Emre hakkında protokol konuşmalarının yapılması, dünya görüşü ve felsefesini içeren ilahilerin seslendirilmesi, yöreye özgü anlatıların ve menkıbelerin anlatılması, Yunus Emre'nin ruhuna bağışlanmak üzere mevlit okunması, bir araya gelen insanların mezar ziyaretinde bulunması ve Yunus Emre adına verilen yemeğin yenmesi gibi pek çok ritüel, Yunus Emre belleğini tekrar hatırlatırken aynı zamanda nesillere aktarımını da sağlar.

Kaynakça

Sözlü Kaynaklar

- Ali Ünlüer, 1926 Karaman Yeşildere mahallesi doğumlu, emekli öğretmen (12.05.2018 tarihinde Karaman'da yapılan görüşme)
- Engin Eren, 1976 Mihaliçcik doğumlu, yüksek lisans mezunu, belediye başkan yardımcısı (04.05.2018 tarihinde Eskişehir'de yapılan görüşme)
- Hüseyin Aydoğan, 1988 doğumlu, Carullah Bin Süleyman Camii imamı (11.06.2018 tarihinde Manisa'da yapılan görüşme)

Yazılı Kaynaklar

- Allen, S. J. (2016). *Obur Zihin Yiyeceklerle İlişkimizin Evrimi* (Çev. Erdem Gökyaran). İstanbul: YKY.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dundes, A. (2007). *Fakelore Fabrikasyonu, Folklorun Sahtesi Fakelore*, (Haz. Selcan Gürçayır). Ankara: Geleneksel Yayınları, 71-87.
- Erdoğan Aksu, H. (2021a). *Çok Mekânlılık Bağlamında Yunus Emre Mezarları*. Doktora Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Erdoğan Aksu, H. (2021b). *Kültür Aktarımı ve Mekân: Yunus Emre Mezarları*. *Millî Folklor*, 17(132), 32-50.
- Ergun, P. (2016). *Sözlü Belleğe Yansıyan Türk Yemek Kültürü, Aile Yazıları*, (Ed. Saim Sakaoglu vd.), Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yay.
- Gürçayır Teke, S. (2016). *Değişen Kültürel Mekânlar, Dönüşen Gelenekler: Ankara'da Hıdırellez Kutlamaları ve Hamamönü*. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 44-59.
- Gürçayır Teke, S. ve Y. Özay Diniz (yay. hzl.) (2007). *Fakelore: Folklorun Sahtesi*. Ankara Geleneksel Yay.
- Goody, J. (2009). *Yemek. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3* (Çev. Fatih Mormenekşe). Ankara: Geleneksel Yay.
- Goody, J. (2013). *Yemek, Mutfak, Sınıf* (Çev. Müge Günay Güran). İstanbul: Pinhan Yay.
- Hobsbawm, E. ve T. Ranger (2006). *Geleneğin İcadı* (Çev. Mehmet Murat Şahin). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Fırat, M. (2014). *Yemeğin İdeolojisi Ya Da İdeolojinin Yemeği: Kimlik Bağlamında Yemek Kültürü*. *Folklor/Edebiyat*, 20(80), 129-140.
- Kayhan Kılıç, S. (2017). *Bellek Aktarımı ve Kültürel Süreklilik. Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Küy Yay., 187-191.
- Keskin, N. (2017). *Bellek Mekânları Olarak Kent Müzeleri ve Diyarbakır Örneği. Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Küy Yayınları, 155-161.
- Kunter, H. B. (1966). *Yunus Emre Bilgiler ve Belgeler*. Ankara: Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. Ankara: Dost Kitabevi.

- Özaloğlu, S. (2017). Hatırlamanın Yapıtası Mekânın Bellek İle İlişkisi Üzerine. *Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Küy Yayınları, 13-25.
- Özdemir, N. (2012). Kültür Ekonomisi ve Yunus Emre. *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Ankara: Hacettepe Yayınları, 183-206.
- şahin, H. İ. (2009). Dalyan ve Köyceđiz Çevresinde Gelenek, Turizm ve Folklorizm. *Millî Folklor*, 21(82), 50-58.
- Wolf-Knuts, U. (2007). Folklorizm, Nostalji ve Kültürel Miras. *Folklorun Sahtesi: Fakelore*, (Haz. Selcan Gürçayır). Ankara: Geleneksel Yayınları, 175-181.